

творчістю, помилуватися чудовими краєвидами місцевості, які він любив малювати.

За допомогою путівника можна побувати у с. Моринці, де народився майбутній Великий Кобзар, у колишній Кирилівці (нині Шевченкове), де пройшло дитинство поета, у знаменитій «Софіївці», де Тарас Григорович милувався чарівними краєвидами, на Тарасовій горі у Каневі, де було поховано Шевченка, у багатьох інших місцях, пов'язаних з іменем поета та його творчістю. Мандруючи цими містами та селами за допомогою путівника, читач має змогу поринути у минуле України шевченківських часів [1].

Своєю творчістю Т.Г. Шевченко відкрив нову епоху в українській літературі. Його натхненні поетичні твори – неоціненний скарб світової літератури – стали надбанням широких народних мас.

Література

1. Бас, Віталій. Шевченків край : фотопутівник / В. Бас. – Київ : Мистецтво, 1989. – 264 с. : іл. – Текст укр., англ.
2. Бородін В.С. Передмова до факсимільного видання «Кобзаря» 1840 р. / В.С. Бородін. – Київ : Дніпро, 1974. – 34 с.
3. Шевченко Т.Г. Кобзар : повна збірка творів / Т.Г. Шевченко. – Київ : Глорія, 2015. – 400 с. : іл.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – Фототипія позацензур. прим. вид. 1840 р. – Київ : АН УРСР, 1962. – 123 с.
5. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. – СПб. : Е. Фишер, 1840. – 114 с. – (Факс. вид. – Київ : Дніпро, 1974).
6. Шевченко Т.Г. Кобзарь в переводе русских писателей / Т.Г. Шевченко ; О-во любителей Рос. словесности. – Москва : И.Н. Кушнерев и К°, 1911. – 136 с.
7. Шевченко Т.Г. Мала книжка : [«захаяльні зошити»] : автографи поезій 1847–1850 рр. / Т.Г. Шевченко. – Факс. вид. – Київ : вид-во АН УРСР, 1963. – XXVIII, 431 с.

Кизименко О.М., *учитель української мови та літератури*

Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 142

Харківської міської ради Харківської області

ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА РАННЬОЇ ПОЕТИЧНОЇ

ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Надзвичайною красою, багатством і розмаїттям відзначаються звичаї, обряди і свята українського народу. У народі говорять: «Хто

Шевченка прочитав, той багатший серцем став». Поет думав і відчував так, як думав і відчував народ, глибоко розкривав духовний світ людини.

По-перше, звернемо увагу на баладу «Тополя». Тополя – персонаж українського фольклору, символ засмученої, безталанної дівчини. Так, дійсно, Т.Г. Шевченко використовує персоніфікований образ тополі-дівчини, яка так і не дочекалася коханого. Поштовхом до написання твору послужила народна балада «Ой чие ж то жито, чий ж то покоси», яку поет із сестрою Катериною співали у дитинстві. У баладі чітко простежується зв'язок з усною народною творчістю (сюжет про дівчину, яка не хоче йти заміж за нелюба; наявність народних звичаїв (сватання, ворожіння); композиція (вступ, основна частина, закінчення); невелика кількість дійових осіб; магічність числа «3» (тричі молодиця пила зілля ворожки); відтворення первісних вірувань людей у можливість переселення душі людини в рослину; чарівна дія зілля (звернення до ворожки, до «нечистої сили»).

Зміст поеми «Катерина» дуже близький до змісту народної пісні «Ой у лузі та ще й при березі». У творі Т.Г. Шевченко розкриває трагедію дівчини-покритки. За неписаними, але загальноприйнятими законами звичаєвого права про шлюб та сім'ю, дівчина, яка стала матір'ю до одруження, підлягала осуду й ганьбі. Оскільки жінки, за тодішніми звичаями, зобов'язані були носити якийсь головний убір, виконувався обряд покриття: кілька шанованих у селі жінок збиралися і пов'язували («покривали») хусткою голову необачній дівчині. Звідси пішла і назва – покритка. Злий поговір, неслава, які не щадять і старої матері («Мабуть, сама вчила»), призводять до того, що батьки зважуються на жорстокий вчинок. Вони мушили скоритися громадській думці, усталеним законам і вигнати «грішну» дочку з дому. Також у давнину був звичай: залишаючи назавжди свій край, люди брали жменьку рідної землі, яку мали покласти на їхню труну при похованні в чужій стороні. Цього звичаю дотримується і Катерина: бере з-під вишні крихітку рідної землі й ховає в хустину коло серця. Портрет Катерини також змальований у фольклорних традиціях: у неї карі оченята, чорні брови, біле личко, вона – «як квітка на полі».

В основу балади «Причинна» покладена народна легенда про чисте й світле кохання, розлуку й трагічну загибель закоханих – мотив, досить типовий для народних пісень. Звернемо увагу на назву

твору: причинна – жінка, яка втратила психічну рівновагу внаслідок того, що їй, за давніми народними уявленнями, щось «пороблено» (у цьому випадку – ворожкою). Автор влучно застосував у баладі елементи фольклору (наявність фантастичного, народних звичаїв та повір'їв, мовних засобів фольклорної поетики). Зокрема звернемо увагу на епітети фольклорного походження: «синє море», «біле тіло», «козаченько молоденький», «гай темний», «чисте поле», «дуб кучерявий», «Дніпро широкий», «біле личко» тощо.

У творі зустрічаємо русалок, які залоскотали дівчину (за народними повір'ями – це казкові водяні істоти в образі гарної дівчини з довгими хвилястими косами; персонажі українського фольклору). Русалки у баладі – покритки та діти покриток, тобто ті, що були скривджені «злыми людьми». Дівчину й козака «поховали громадою як слід, по закону» (обряд поховання). За народними звичаями, на могилі дівчини садили калину – символ дівчини, а нежонатого парубка – явір, ялину чи дуб – символ хлопця.

Сюжет поеми «Наймичка» схожий із сюжетами народних пісень і балад (розповідається про жінку-покритку, яка народила позашлюбного сина). У пролозі у формі народної пісні йде сповідь розчарованої, ошуканої жінки. Також у поемі Т.Г. Шевченко використав пісні, в яких наймичка виливає своє горе. На початку I розділу простежуємо прийом, характерний для усної народної творчості, зокрема, для казок: «Жили-були дід і баба...». Також використано число – три: три пари кумів, «Тричі крига замерзала. Тричі розтавала, тричі наймичку у Київ Катря проводжала...».

Ганна – головний образ поеми, є покриткою. Покритка – дівчина, яка стала матір'ю до одруження. Через те, що син довго не повертався додому, вона зверталася з молитвою до святого Миколая (культ Миколи Святого був надзвичайно поширений в Україні, його образ часто зустрічається в усній народній творчості). У творі також згадується обряд хрещення дитини (хрещення Марка), обряд поховання (поховання баби Насті), весільний обряд і його традиції (весілля Марка і Катрі).

В основі балади «Лілея» – народнопісенний мотив перетворення дівчини або хлопця на рослину. Безпосереднім поштовхом до написання балади послужив запис народної пісні «У Києві на ринку п'ють козаки горілку...» Лілея – міфологічний символ чистоти й цнотливості. Т.Г. Шевченко транспонує цей відомий з античності й середньовіччя мотив, який в українському фольклорі найбільш

притаманний побутовій баладі, – у соціальний вимір, зобразивши конфлікт громади й пана і зробивши мотив цієї метаморфози виявом людської жорстокості, породженої соціальною кривдою. У творі поет використовує фантастичні образи потойбічних істот – квітів, що мисляться у тексті як живі створіння, одне з яких – втілення безвинно загиблої дівчини. Вони ведуть мову про реальний світ. Лілея розповідає своєму братові Королевому цвіту, як при житті її «люде» ганьблять, наче покритку, тобто вчиняють за неписаними законами народних уявлень, бо вона дитина пана, байстрия (позашлюбна дитина, народжена у неодружених людей). Люди остригли їй коси, накрили ганчіркою, зимою не пустили в хату. Навіть після смерті проклін звичаю тяжіє над нею, дівчина страждає.

Усна народна творчість була і є тим джерелом, звідки черпали творче натхнення письменники усіх часів і народів. Не був винятком і Великий Кобзар. Поезія в душі Т.Г. Шевченка народжувалася, насамперед, як мелодія у дитинстві почутої народної пісні, а вже потім виливалася словами. Так творилася фольклорна манера Шевченкового письма. Близькість поета до національного скарбу допомогла йому зсередини розкрити народний характер у неперевершених творах.

Література

1. Вижовець І. Творчість Т. Шевченка і фольклор / І. Вижовець // Дивослово. — 2003. — № 6. — С. 40–41.
2. Ключек Г.Д. Поезія Шевченка: сучасна інтерпретація: посібник для вчителя / Г.Д.Ключек. — Київ: Освіта, 1998. — 237 с.
3. Кудіна Л. М. Від роду до роду. Народознавство. — Харків: Торсінг, 2003. — 256 с.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г.Шевченко. — Київ: Рад. школа, 1987. — 607 с.

Князь Т. М., канд. філол. наук, доцент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Зв'язок мови і культури в українському художньому тексті є очевидним, оскільки мова – важливий і необхідний компонент національної культури, тому що саме вона забезпечує вічність культури. Тарас Шевченко посідає виняткове місце в історичному процесі формування й розвитку нової української літературної мови.